

Pelikán, Jarmil

[Mašlanka, Julían. Zorian Dołega Chodakowski]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1966, vol. 15, iss. D13, pp. 178-179

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108523>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Pavla Nedo. Vyniká z něho též značná účast českých badatelů na tomto poli. Ještě před vydáním Smolerovy sbírky uveřejnil F. L. Čelakovský v ČČM 1830 některé lužické lidové písně sebrané polským slavistou A. Kucharskim, později to byli hlavně L. Kuba a A. Černý.

Krystyna Kardyni-Pelikánová

Julian Maślanka, Zorian Dołęga Chodakowski. Jego miejsce w kulturze polskiej i wpływ na polskie piśmiennictwo romantyczne (Wrocław—Warszawa—Kraków 1965. Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Krakowie. Prace Komisji Historyczno-literackiej. Nr. 13, str. 159 + 1).

Zorian Dołęga Chodakowski (vlastním jménem Adam Czarnocki) je postavou známou především pro slovanské etnografy. Byla o něm napsána řada prací v několika jazycích. Rovněž u nás byly záhy znám a jeho zásluhy náležitě oceněny. V r. 1842 uveřejnil K. V. Zap v ČČM obsáhlý „Nástin jeho života a vědeckého snažení“, znali jej a výsledků jeho bádání používali čelní představitelé národního obrození, především Šafařík, odvolávali se na něho Kollár, Sabina, Erben aj., V. A. Francez mu věnoval celou kapitolu v rozsáhlé práci o polské slavistice, vydané r. 1906 v Praze. Velmi často bývá uváděn v pracích věnovaných životu a kultuře východoslovanských národů, v Polsku se stal vzorem pro mnoho dalších badatelů a dokonce hrdinou literárních děl. V r. 1898 vyšla o Chodakowském monografie Fr. Rawity Gawrońského. A přesto je možno říci, že až do monografie J. Maślanky byl Chodakowski znám velmi povrchně, jeho práce (kromě věhlasné rozpravy *O Sławiąńszczyźnie przed chrześcijaństwem* a několika dalších) nebyly publikovány a jsou roztroušeny na mnoha místech.

Maślankova práce vychází z důkladného a pečlivého probádání všech dostupných pramenů polských, sovětských a československých (kromě řady polských archivů to byly hlavně sbírky v Leningradě, Moskvě, Kijevě a Praze) a z dřívějších dílčích autorových studií. Současně s monografií připravil do tisku výbor z díla Chodakowského, který vyjde v nejbližší době. Vzhledem k dosavadní literatuře předmětu, která se zabývala nejvíce biografií a sběratelskou činností autora *O Sławiąńszczyźnie przed chrześcijaństwem*, zaměřil se Maślanka na význam myšlenek a činnosti Chodakowského pro polskou kulturu a slovanskou etnografii (říká, že jde o „monografii idei Chodakowského“). A tento význam byl nemalý. Talentovaný sběratel folklóru, žijící na přelomu 18. a 19. století (1784—1825), v mnoha směrech přešel a sám zahájil preromantický a romantický obrat k lidovému prostředí a jeho kultuře. Podle Chodakowského ne šlechta, ale lid je nositelem národní tradice. To byly myšlenky převratné zvláště v situaci polské, kde převládal šlechtický ráz kultury. V té době se sice již začal mezi osvícenci projevovat zájem o životní podmínky poddaných (Kollář, Staszic, Woronicz, Czacki, Czartoryski, řada výzkumů a přednášek varšavského Towarzystwa Przyjaciół Nauk). Avšak Chodakowski jako příslušník lidových vrstev přináší širší a hlubší pohled na lidové prostředí, pohled z vlastních řad, zaměřený již ne na jeho popis, ale především na docenění hodnot lidové kultury, na její postavení do centra jako určujícího činitele dalšího literárního a kulturního vývoje. Chodakowským započatý přelom v názorech na úlohu lidu v dějovém procesu způsobil, že kritérium lidovosti se stalo jedním z hlavních činitelů, rozhodujících o zařazení do národní literatury.

Maślankova práce o průkopníku slovanské etnografie je rozdělena do tří kapitol. První pojednává o předchůdcích Chodakowského na poli slovanského národopisu v různých slovanských zemích, především pak o polské slavistice před rokem 1818, kdy byla uveřejněna práce *O Sławiąńszczyźnie przed chrześcijaństwem*. V druhé kapitole hodnotí dosavadní literaturu o Chodakowském, podrobně dokumentuje obrat k historii a lidové písni v polském písemnictví, pro jehož další vývoj má vystoupení Zoriana zásadní význam. Názory a působení Chodakowského jsou představeny v kritickém světle, takže jasně vystupuje třibení jeho názorů od počátečních prací až k jeho předčasně smrti. Závěrečné úvahy této kapitoly jsou věnovány bádání o historii Slovanů v širším evropském kontextu. Naznačuje velký rozsah badatelské práce tehdejší polské slavistiky (reprezentované např. jmény Linde, Bandtkie, Potocki, Majewski, Brodziński, Rakowiecki, Surowiecki, Kucharski, Maciejowska) a velmi čilou spolupráci jejich představitelů s našimi obrozenci od Dobrovského přes Jungmanna, Hanku, Čelakovského, Šafaříka, který si velmi vážil výsledků činnosti Chodakowského, jak o tom svědčí i jeho korespondence s ruskými učiteli. Z jeho podnětu byl též uveřejněn Zapův článek o Chodakowském.

Životní cíl Chodakowského — všestranně poznat a představit život lidu — stával se tehdy i v Čechách jednou z hlavních otázek mnoha spisovatelů; na tomto poli bylo nejvíce možností ke vzájemné spolupráci. Také mimořádný zájem o *Rukopisy* v Polsku. spolupráce kolem časopisu *Ziemia*, četné návštěvy a vědecké korespondence vyrůstaly z tohoto ozduší. Je též velkou zásluhou J. E. Purkyně, že shromažďování a vydávání projevů lidové tvorby podle vzoru Chodakowského za svého pobytu ve Vratislavi často inspiroval a účinně podporoval (Lompa, Zejszner,

Gizewiusz, Ceynowa aj.) a sám psal o sbírkách polských písní (Waclawa z Oleska, J. Woykowské). K této činnosti se zaměřovala i Purkyněm založená a vedená Literárně-slovanská společnost při vratislavské universitě, v níž se vzdělávali buditelé polskosti, sběratelé a překladatelé lidových písní slovanských národů (Berwiński, Zmorski, Estkowski atd.).

Velmi cenná je rovněž třetí kapitola o působení ideí Chodakowského na polskou literaturu období romantismu. Je možno říci, že v polském písemnictví od dvacátých let 19. století až do nástupu generace pozitivistů (kritických realistů) po lednovém povstání r. 1863 převládá zaměření na problematiku lidovou, projevující se ve sbírání a publikování folklóru (především písní), v přepracovávání a parafrázích lidové slovesnosti nebo v častém využívání lidových motivů v originální literární tvorbě. Rovněž literární kritika věnovala projevům lidové kultury mimořádnou pozornost. Tehdy také roste sláva Chodakowského. V roce 1832 jej uvádějí do své poezie Kollár a Puškin, Chodakowski se stává častým hrdinou polských literárních děl, E. Dembowski jej nazval „jitřenkou našeho písemnictví“.

Ve srovnání s dřívější literaturou o Chodakowském přináší Maślanka v této kapitole též řadu důležitých poznatků a zjištění, např. to, že Chodakowski studoval německé práce z té doby (též Herdera), že se k nim však stavěl kriticky, nepřečeňoval je a postupoval zcela samostatně. V lidové písní viděl především historické hodnoty, považoval ji za velmi cenný historický pramen, přičemž jej symbolika některých slov zaváděla až k fantastickým hypotézám, čehož se ovšem při tehdejšímu stavu vědeckého poznání stěží mohl důsledně vyvarovat. Maślanka tuto jednostrannost koriguje podle výsledků pozdějších prací daného oboru.

Zdařilá Maślankova práce, vycházející z pramenného materiálu a vedená širokým srovnávacím hlediskem, logicky sevěřná a kriticky hodnotící dřívější badání i práce samého Chodakowského, přesně určila zásluhy autora rozpravy *O Sławiańszczyźnie przed chrześcijaństwem* o polskou a slovanskou etnografii, ocenila jeho novátorský přínos pro další vývoj polské literární tradice i národní kultury. Od Chodakowského nastává zásadní změna v pohledu na prostý lid, dříve odlišné pojmy „lid“ a „národ“ začínají pomalu splývat. Od romantického přelomu probíjovaného definitivně Mickiewiczovými *Baladami a romancemi* je po několik desetiletí otázka lidovosti, poměru k lidu a jeho kultuře, jedním z hlavních kritérií pro hodnocení přínosu do pokladnice národní kultury.

Celkovou hodnotu publikace zvyšuje ještě podrobná bibliografie prací Chodakowského, jeho korespondence a literatury o něm. Její úplnost jen dotvrzuje úsudek o celé práci, jejíž problematika byl přesně stanovena, materiálově plně zvládnuta, přehledně a jasně prokomponována a představena. V souvislosti s některými probíranými otázkami nabízejí se další příbuzné jevy (např. v části o pracích z doby Chodakowského, pojednávajících o původu, kolébce, historii a rozmístění Slovanů, byla by možná zmínka o různém východisku a zaměření některých publikací, zvláště německých, často ovlivněných politickými a mocenskými úmysly, s čímž se váže nutnost polemizovat s těmito mylnými názory — to jsou však pro zvolené téma práce otázky spíše podružné). Pozornosti zaslouží též formulační přesnost a účelnost vědeckého aparátu. Snad jen na str. 97 je třeba doplnit autora článku *Słowianie*, publikovaného v časopise *Siolo* 1866, sv. 1, str. 163—174. Podle bibliografie E. Kołodziejczyka byl jím Paulin Świącicki (píšící též pod jménem Paulin Stachurski nebo pod pseudonymem Zorian), dramatik, publicista a překladatel, spolupracovník řady časopisů, převážně lvovských.

Jarmil Pelikán

Aleksander Kumor, **Karol Irzykowski, teoretik filmu** (Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1965, 258 stran, 1 obrazová příloha).

Tři roky po Gawrakově „Janu Epsteinovi“¹ vyšla další polská práce z dějin filmové estetiky — monografie „Karol Irzykowski jako filmový teoretik“, knižní debut varšavského badatele Aleksandra Kumora. Rozbor a výklad teorie tvoří u Gawraka jenom jednu složku rozvětvené činnosti J. Epsteinova (který byl významným režisérem), kdežto předmětem Kumorova zájmu jsou výhradně teoretické názory K. Irzykowského (který se prakticky filmováním nezabýval). Z tohoto hlediska je Kumorova monografie problémově „čistější“, neboť její předmět je jednodušší.

Mýlil by se však ten, kdo by z toho vyvozoval, že její autor měl úkol snadnější. Je pravda, že Karol Irzykowski (1873—1944) je v oblasti filmu autorem „unius libri“ — „Desáté múzy“, kterou vydal r. 1924. Těžšíše jeho působení však spadá do literární kritiky, v níž proslul zejména prudkými výpady proti formalismu („Walka o treść“, 1929) a proti povrchnímu traktování literatury („Beniaminek“, 1933). Jestliže chtěl Kumor uspět, musel zvládnout kritické dílo Irzykowského jako celek a v přirozené souvislosti s literárními názory utřídít, rozebrat a vyloužit i jeho názory filmové estetické. Že to nebyl úkol snadný, o tom svědčí jinak pronikavá studie zkušeného Stawara,² který nedokázal vlenit „Desátou múzu“ do celkového obrazu velkého kritika, čímž v jeho výkladu vznikla citelná mezera. Tuto mezeru jen zčásti zaplnil bystrý publicista